

Wrocław, 18 stycznia 2024

Dr hab. Katarzyna Biernacka-Licznar, prof. UWr
Instytut Studiów Klasycznych, Śródziemnomorskich i Orientalnych
Uniwersytet Wrocławski

Recenzja rozprawy doktorskiej autorstwa mgr Patrycji Przełuckiej pt.: *Forme dell'impegno nel romanzo fantastico italiano alle soglie del terzo Millennio*

(pod opieką naukową dr hab. Joanny Janusz, prof. UŚ)

Przedstawiona do recenzji praca została poświęcona formom wyrażania zaangażowania we współczesnej włoskiej powieści fantastycznej. We Włoszech powieści fantastyczne długo czekały na swój czas, rynek wydawniczy był przez wiele dziesięcioleci zdominowany przez literaturę mimetyczną, która zazwyczaj odpowiada kategorii określanej jako „proza realistyczna”. Katarzyna Skórska we wstępie do wydanego w roku 2023 zbioru „Opowieści niesamowite (7) z języka włoskiego” podkreśla, że „we włoskich niesamowitościach wszystko zaczęło się od Scapigliatury” (Skórska, s. 9). Trudno nie zgodzić się ze Skórską, należy jednak pamiętać, że dopiero wiek XX był czasem burzliwych przemian literatury fantastycznej, zarówno na terenie Półwyspu Apenińskiego, jak i w Polsce, czy też w innych krajach (m.in. Stanach Zjednoczonych, Rosji, Japonii, Wielkiej Brytanii). W ostatnim półwieczu obserwujemy istotny wzrost zainteresowania badaniami literatury niemimetycznej, które są podejmowane przez liczne grono literaturoznawców, ale też językoznawców, antropologów czy socjologów.

Zainteresowania mgr Patrycji Przełuckiej literaturą fantastyczną znalazły już wcześniej upust w publikacjach naukowych, zwieńczeniem jej zainteresowań jest opublikowana rozprawa doktorska „*Formy wyrażania zaangażowania we włoskiej powieści fantastycznej w pierwszych dziesięcioleciach XXI wieku*”, napisana pod kierunkiem dr hab. Joanny Janusz, prof. UŚ.

Przedstawiona do recenzji rozprawa liczy – wraz z bibliografią – 240 stron. Składa się ze wstępu, dwóch rozdziałów wchodzących w skład *Parte definitoria* (rozdział pierwszy poświęcony jest literaturze fantastycznej jako gatunkowi literackiemu, a w drugim mgr Przełucka omawia pojęcie literatury zaangażowanej) oraz części drugiej, określonej przez Doktorantkę jako analityczna, składającej się z trzech rozdziałów omawiających w kolejności:

parateksty, teorie dotyczące literatury dystopijnej, teorie właściwe literaturze fantastycznej z punktu widzenia zmian w otaczającej rzeczywistości. Na końcu pracy znajduje się zakończenie zawierające podsumowanie, oraz bogata bibliografia, podzielona na poszczególne części, odpowiadające omawianym w pracy kategoriom tematycznym. Podział treści i budowa pracy zasadniczo nie budzą zastrzeżeń.

We wprowadzeniu Doktorantka zwraca uwagę na miejsce literatury fantastycznej w historii literatury włoskiej, powołując się na prace Nodiera, Solmiego i de Turrisa, przywołuje przykłady włoskich utworów zaliczanych do gatunku literatury fantastycznej (mowa tu o utworach Elia Vittoriniego i Cesarego Pavese), następnie omawia pokrótce wątki fantastyczne obecne we włoskiej literaturze dla dzieci i młodzieży. Zabrakło mi w tym przeglądzie informacji, bądź choćby wzmianki o wybitnej książce-podręczniku Gianniiego Rodariego, zatytułowanej *Grammatica della fantasia. Introduzione all'arte di inventare storie*, w której pisarz sformułował i przedstawił rodzicom i nauczycielom własne poglądy na temat roli wyobraźni w procesie rozwoju intelektualnego i emocjonalnego dziecka, jak również opisał swój warsztat pracy i dał wskazówki do tworzenia tekstów dla dzieci rozbudzających wyobraźnię.

W dalszej części WSTĘPU Doktorantka jasno precyzuje cel swojej pracy, wskazując, że będzie ją interesować przedstawienie i analiza siedmiu wybranych włoskich powieści fantastycznych, powstałych w latach 2000-2020, narracji apokaliptycznych i dystopijnych, uwzględniających zaangażowanie sześciu autorów w ukazanie problemów społecznych, politycznych, kulturowych, etycznych i dotyczących środowiska naturalnego. Podaje przekonujące kryteria doboru materiału do analizy, następnie przedstawia sylwetki i twórczość autorów wybranych przez siebie powieści, którymi są: Francesco Grasso, Laura Pugno, Licia Troisi, Tommaso Pincio, Antonio Scurati, Bruno Arpaia. W części wstępnej Autorka wskazuje także na inspiracje metodologiczne, przy czym podkreśla konieczność zastosowania w pracy m.in. rozważań teoretycznych łączących dwa podejścia: dośrodkowe i odśrodkowe, na których istotę wskazywał już w roku 1957 Frye, jak również metod proponowanych przez badaczy włoskich (Evangelisti, Deotto, Scurati). Dopiero na samym końcu wstępu pojawia się definicja terminu „fantastico”, kluczowego dla całej pracy.

Jeżeli można by w tej części pracy coś zmienić, w przypadku przygotowywania jej do druku, to rozważyłabym przeniesienie biogramów autorów powieści do części analitycznej pracy (do rozdziału trzeciego).

Pierwszy rozdział pracy liczy ponad 30 stron i został poświęcony fantastyce jako gatunkowi. Autorka w poszczególnych podrozdziałach wskazuje i szczegółowo omawia źródła

i cechy tego gatunku, odwołuje się do niemałej grupy pisarzy i teoretyków z kręgu szeroko pojętej literatury fantastycznej (m.in. Hoffmanna, Ampère'a Scotta, Gautiera, Nodiera, Todorova, Maupassanta, Lema i Morawskiego). W osobnym podrozdziale (1.5, str. 45-55) przedstawia syntezę ustaleń badaczy włoskich (są to m.in. Cesarini, Solmi, Bonifazi, Scarsella, Cavalli, de Turrís), starając się pokazać specyfikę włoskiego podejścia do fantastyki. W rozdziale tym brakuje mi choćby krótkiej wzmianki o eseju *Światy science fiction (I modi della fantascienza, 1985)*¹, w którym Umberto Eco zaproponował autorską klasyfikację gatunków fantastycznych, popularną wśród badaczy zagranicznych i polskich. W rozdziale drugim mowa jest o różnych aspektach zaangażowanej literatury fantastycznej, Autorka odwołuje się do nich w sposób selektywny, pod kątem własnego projektu, co świadczy o jej dojrzałości badawczej. Doktorantka dosyć swobodnie konfrontuje ze sobą przywoływane pojęcia i stara się spoglądać na nie krytycznie. Oba rozdziały składające się na część teoretyczną rozprawy są napisane w sposób przejrzysty i uporządkowany, są dosyć obszerne, jednak precyzyjnie podzielone na krótsze fragmenty. Tak opracowana część teoretyczna jest solidnym punktem wyjścia do dalszej części pracy, tj. do części analitycznej, na którą składają się rozdziały 3-5, w których Doktorantka dokonuje dogłębnej analizy powieści z trzech różnych perspektyw.

Rozdział trzeci otwiera wspomnianą część analityczną, równocześnie jest on najkrótszy w całej pracy (17 stron). Autorka zdecydowała się w nim na przebadanie wybranych przez siebie powieści: *2038: La rivolta* (2000) Francesca Grasso, *Sirene* (2007) Laury Pugno, *Cinacittà* (2008) i *Panorama* (2015) Tommasa Pincia, *I dannati di Malva* (2008) Lici Troisi, *La seconda mezzanotte* (2011) Antonia Scuratiego oraz *Qualcosa, là fuori* (2016) Brunona Arpaii, pod kątem paratekstów, zgodnie z propozycją Gerarde'a Genette'a. Rozdział ten przeczytałam z dużym zainteresowaniem. Autorka omawia w nim treść poszczególnych powieści, wskazując przy tym na bogactwo perytekstów, których zastosowanie pozwala wydobyć i ukazać odbiorcom związek otaczającej nas współcześnie rzeczywistości politycznej, społecznej, kulturowej z fabułą literacką omawianych powieści. Z kolei w rozdziale czwartym Autorka analizuje te same powieści z punktu widzenia ich przynależności do literatury dystopijnej, z uwzględnieniem omówionych we wstępie do tego rozdziału teorii. Podkreśla, że wszystkie wybrane do analizy powieści wyróżnia specyficzna konstrukcja fabuły i kontekst polityczno-kulturowy. Sygnalizuje, że analizowane utwory literackie dotyczą zjawisk i

¹U. Eco, *Po drugiej stronie lustra i inne eseje. Znak, reprezentacja, iluzja, obraz*, Wyd. W.A.B., Warszawa 2012.

problemów dzisiejszego świata, hipertematów, do których można zaliczyć m.in. problematykę socjologiczno-polityczną, kryzys klimatyczny i migracyjny, stanowiąc nową odsłonę włoskiej powieści fantastycznej. Doktorantka omawia w tym rozdziale szczegółowo wybrane fragmenty powieści i przytacza przykłady, które jednoznacznie wskazują na przynależność analizowanych utworów do literatury apokaliptycznej (obraz Neapolu w roku 2038 jako miejsca katastrofy polityczno-społecznej, instytucja Sił Specjalnych, modyfikowane genetycznie enzymy, gospodarka odpadami, zmiany klimatyczne pociągające za sobą niespotykane wcześniej problemy społeczne i kulturowe). Doktorantka dąży nie tylko do możliwie precyzyjnej identyfikacji kluczowych cech wybranych powieści, ale wskazuje także, że niektóre z nich bywają też zaliczane do innych kategorii, np. powieść *Sirene* do rodzącego się nurtu *climate fiction*, zaś utwór *I dannati di Malva* do nurtu *science fantasy* i *urban fantasy*. W rozdziale tym nacisk został położony na podejście odśrodkowe, co umożliwiło wykazanie różnych aspektów zaangażowanej literatury, określenie społecznej funkcji powieści i ukazanie związku głównych wątków z rzeczywistością pozaliteracką. W rozdziale piątym Autorka podejmuje z kolei trzecią próbę przedstawienia najważniejszych teorii dotyczących zdefiniowania fantastyki jako literatury poznawczego wyobcowania. Na tak zakreślonym polu badań ponownie analizuje wszystkie powieści w sposób uporządkowany i logiczny. W części analitycznej wybrzmiewa społeczna waga analizowanych utworów. Zaprezentowane zagadnienia, wokół których skupiła się analiza przeprowadzona przez Doktorantkę wskazują na bogactwo treści, jakie są zawarte w narracjach o charakterze dystopijnym.

W kilkunastostronicowym zakończeniu rozprawy mgr Patrycja Przełucka w syntetyczny sposób podsumowuje ustalenia z pięciu rozdziałów rozprawy, następnie przedstawia ogólniejsze wnioski dotyczące formy wyrażania zaangażowania przez sześciu współczesnych autorów włoskich powieści fantastycznych, odnosi się do metod i prac badawczych wykorzystanych do analizy powieści, by na końcu sformułować szczegółowe konkluzje odnoszące się do autorów narracji i ich misji, której celem jest ostrzeżenie czytelników przed grozącymi ludzkości katastrofami, będącymi skutkiem działalności człowieka. W zakończeniu pracy Doktorantka dobitnie dowodzi, iż panuje nad zebrany do analizy materiałem i potrafi umiejętnie dokonać jego analizy. Bibliografia recenzowanej rozprawy wskazuje, że Autorka starała się możliwie jak najlepiej i najobszerniej wyselekcjonować potrzebne do napisania pracy lektury. Proponowane w recenzji rozszerzenia bibliografii są do wzięcia pod uwagę w przypadku przygotowywania rozprawy do druku.

Jeśli chodzi o całościowy ogląd recenzowanej rozprawy doktorskiej, chciałabym podkreślić, że praca mgr Przełuckiej stanowi udane studium badawcze poświęcone

zdiagnozowaniu konkretnych postaw i problemów współczesności we włoskiej literaturze fantastycznej. Rozbudowanej części teoretycznej towarzyszy część analityczna, w której Doktorantka analizuje wybrane narracje fantastyczne. Praca, napisana w języku włoskim, jest bardzo rzetelnie zredagowana, dostrzegłam zaledwie kilka literówek. Jest to praca wartościowa i wzbogacająca poznawczo, podejmująca aktualny i ważny temat badawczy, równocześnie uzupełniająca lukę w badaniach współczesnej włoskiej literatury fantastycznej, w której dotychczas dominowały zazwyczaj prace poświęcone jednemu autorowi bądź tylko jednemu zagadnieniu. Mgr Przelucka dowiodła w dysertacji doktorskiej swoich umiejętności analizy, syntezy i logicznego wnioskowania.

Konkluzja

Reasumując, z przekonaniem stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska napisana przez mgr Patrycję Przelucką spełnia wszystkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim. Wnoszę niniejszym o dopuszczenie Pani mgr Patrycji Przeluckiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego prowadzonego przez Radę Naukową Instytutu Literaturoznawstwa Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Śląskiego.

Katarzyna Biernacka-Licznar